

ÇANAKKALE İLİ BAĞCILIĞININ MEVCUT DURUMU, SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ¹

Alper DARDENİZ²

Kenan KAYNAŞ³

Fadime ATEŞ⁴

ÖZET

Bu araştırma, Çanakkale ili bağcılığının mevcut durumunu ortaya koymak için, 1997-1999 tarihleri arasında, bağcılığın halen yoğun bir şekilde yapıldığı Çanakkale merkez ilçeye bağlı İntepe beldesi, Lapseki ilçesine bağlı Umurbey beldesi, Bayramiç ve Bozcaada ilçelerinde yapılmıştır. Çiftçilerle yüz yüze yapılan görüşmeler neticesinde derlenen anket verilerinden ve edinilen izlenimlerden, bağcılığın halen Çanakkale ilinde önemli bir tarım kolunu oluşturduğu, özellikle, yörede kanyaklık bir çeşit olarak üretimi yapılan Karasakız (Kuntra) üzüm çeşidinin il genelinde çok geniş alanlarda yayılma imkanı bulunduğu belirlenmiştir.

Bu araştırma kapsamında, mevcut verilerden de yararlanılmak suretiyle, il genelinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunların çözülmesinde yararlı olacağına inanılan çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

GİRİŞ

Çanakkale, Türkiye'nin kuzeybatısında yer alan Balkan Yarımadası'nın, Doğu Trakya topraklarına bir kıstakla bağlanmış Gelibolu Yarımadası ile Anadolu'nun batı uzantısı olan Biga Yarımadası üzerinde toprakları bulunan bir ilimizdir. 25° 35' ve 27° 45' doğu boylamları ile 39° 40' ve 40° 45' kuzey enlemleri arasındadır. 973.700 hektar toplam arazinin %53,98'i orman ve fundalıklarla, %6,7'si yerleşim bölgeleri ve tarıma elverişsiz araziyle, %5,06'sı çayır-mera arazisi ile kaplıdır. %34,26 oranındaki işlenebilir arazinin 6.489 hektarına karşılık gelen %2'sinde bağcılık yapılmaktadır. Çanakkale ili, ülkemizdeki toplam bağ varlığının %1,18'ine

sahiptir (1,5). Çanakkale'yi temsil eden bir survey çalışmasında, yöre topraklarının %63'ünün asit ve hafif asit karakterde, organik maddece fakir ve tekstürünün kumlu-tınlı ağırlıkta olduğu, toprakların %53'ünde fosforun az ve orta düzeyde, potasyumun yeterli, Fe, Zn ve Cu, toprakların tamamında, Mn ise %64'ünde yeterli olduğu tespit edilmiştir (14).

Çanakkale yöresinin yerleşim tarihi, Troia ve diğer Prehistorik kentlerle birlikte MÖ 4000'lere kadar uzanmaktadır. Ülkemiz genelinde olduğu gibi, Çanakkale ilinde de bağcılık çok eski tarihlere dayanmaktadır. Çanakkale iline 27 km uzaklıktaki antik Troia kentinde yapılan kazılarda, özellikle şarap içmeye ve törenlerde kurbanların başına dökmeye yarayan

¹Yayın Kuruluna geliş tarihi: Nisan, 2001

²Dr., Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü ÇANAKKALE

³Prof. Dr., Onsekiz Mart Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Bahçe Bitkileri Bölümü ÇANAKKALE

⁴Zir. Yük. Müh., Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü MANİSA

içki kaplarının çıkması, Myken Amphoralarının bulunması, Bozcaada (Tenedos) ve Lapseki (Lapsakos) kentlerinde yapılan kazılarda çıkan paralarda sık sık üzüm salkımı ve şarap tanrısı Dionysos'un figürlerinin bulunması bunu bize kanıtlar mahiyettedir (2,12).

19. yüzyılın son çeyreğinde ülkemize giren flosera zararlısının etkisi, Çanakkale ili genelinde 1930'lu tarihlerde görülmüş, bağ alanları ve üretim miktarları önemli ölçüde gerileme göstermiştir. Ancak, özellikle Tekirdağ ve Çanakkale'de kurulan bağcılık kuruluşlarının yoğun çabalarıyla yeni bağcılığa geçilmiş, devletin teşvikleriyle elden çıkmış olan bağ alanlarının bir kısmının yeniden kazanılması sağlanabilmiştir (1). Bununla birlikte Bozcaada'da, yakın bir tarihe kadar 1850 hektar olan bağ alanları, günümüzde 1085 hektara kadar düşmüştür. Çanakkale ilinin bazı yörelerinde alan yönünden azalmalar görülürken, özel sektörün özellikle şaraplık üzüm çeşitleriyle son yıllarda kurmaya başladığı bağlar, yörede bağcılığı yeniden popüler bir ürün konumuna getirmiştir.

Bu araştırmada, Çanakkale ili genelinde en fazla üretimin yapıldığı dört farklı yöre incelenmek suretiyle mevcut durumun ortaya konulması, sorunların tespit edilmesi ve tespit edilen sorunlara çözüm önerileri geliştirilmesi hedeflenmiştir.

MATERYAL VE METOT

Materyal

Çanakkale ili bağcılığının bugünkü durumunu belirlemeye yönelik bulgular, Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü, Çanakkale Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikası Müdürlüğü, Çanakkale Arkeoloji Müzesi ve Çanakkale İl Meteoroloji Müdürlüğü verileri ile 1997-1999 tarihleri arasında, yöre çiftçileriyle yapılan yüz yüze görüşmeler neticesinde elde edilmiştir.

Metot

Çanakkale yöresinde daha önce bağcılık merkezlerinin durumunu ortaya koyan herhangi bir anket çalışması mevcut olmadığı için, Tarım İl Müdürlüğü verileri göz önüne alınarak bağcılığın yaygın olarak yapıldığı dört farklı yöre belirlenmiş, anket yapılacak çiftçiler bu yöreler-

den tesadüfi olarak tespit edilmişlerdir. Bayramiç ilçe merkezi ve köylerinde 44, İntepe yöresinde 32, Umurbey Beldesi ve köylerinde 25, Bozcaada merkez ilçede 15 kişi olmak üzere toplam 116 kişi ile anket çalışmaları sonuçlandırılmıştır.

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

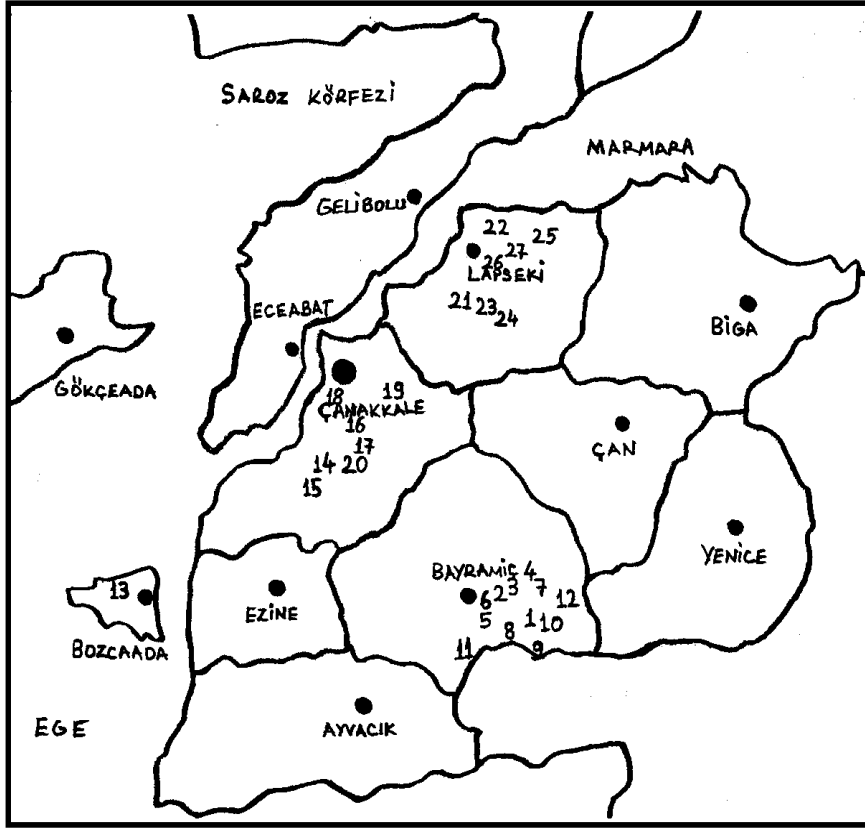
Çanakkale ilindeki önemli bağcılık merkezlerinin coğrafi konumları ve bağcılık potansiyelleri

Bayramiç ilçesi, Çanakkale'ye 70 km mesafede, 70 metre rakımı olan, doğal vejetasyonu ibrelili ve geniş yapraklı orman ağaçlarından oluşan küçük bir ilçedir. Bağcılığın yoğun olarak yapıldığı köyler, Çavuşlu, Gedik, Mollahasalar, Köseler, Akçakıl, Üzümlü, Sarıot, Daloba, Serhat, Evciler, Yassıbağ ve Külcüler köyleridir. Bu köyler yayılış itibarıyla, Bayramiç ilçesinin güney ve güneydoğu istikametinde ve genellikle Kaz Dağı'nın eteklerine toplanmış durumda olup Bayramiç merkez ilçe ile birlikte Bayramiç ilçesinin toplam bağ alanının %90,54'ünü oluşturmaktadırlar (4,8).

Bozcaada, Çanakkale Boğazı Ege ağzının 18 deniz mili güneyinde, 30° 48' kuzey paraleli ile 26° 02' doğu meridyeni arasında yer alan 42 km²'lik yüz ölçümüne sahip olan bir adadır (2,4). Bitki örtüsü genel olarak makilik olmakla birlikte, güneybatı bölümünde koruluklar yer almaktadır. Ülkemizde köyü olmayan tek ilçe durumunda olan Bozcaada da, adanın yaklaşık 1/4'ünü oluşturan bağlar, adanın kuzey, kuzeybatı kesimlerini kaplamaktadır.

İntepe beldesi, Çanakkale'nin 18 km güneybatısında, denizden 200 m yükseklikte, 40° 01' kuzey enlemi ve 26° 20' doğu boylamında bulunmaktadır. Çanakkale merkez ilçenin bağ alanlarının %45,9'unu teşkil etmektedir (4,6). Yoğun olarak, beldenin hemen yanında uzanan iki tepenin arasında kalan meyilli ve az meyilli araziler üzerinde bağcılık faaliyeti devam ettirilmektedir. Bununla birlikte, Çanakkale merkez ilçeye dahil, Sarıcaeli, Yağcılar, Kalabaklı, Kurşunlu, Halileli ve Çınarlı köylerinde de bağcılık sürdürülmektedir.

Lapseki ilçesine bağlı olan Umurbey beldesi, Çanakkale'ye 25 km mesafede bulunan,

- 1-Çavuşlu
- 2-Gedik
- 3-Mollahasanlar
- 4-Köseler
- 5-Akçakıl
- 6-Üzümlü
- 7-Sarıot
- 8-Daloba
- 9-Serhat
- 10-Evciler
- 11-Yassıbağ
- 12-Külcüler
- 13-Bozcaada
- 14-İntepe
- 15-Yenimahalle
- 16-Sarıcaeli
- 17-Yağcılar
- 18-Kalabatlı
- 19-Kurşunlu
- 20-Çımarlı
- 21-Umurbey
- 22-Çardak
- 23-Sındal
- 24-Beybaş
- 25-Çavuşköy
- 26-Gökköy
- 27-Yeniceköy

Şekil 1. Çanakkale'nin önemli bağcılık merkezleri.

Figure 1. Important vineyard centers of the province of Çanakkale.

boğazdan yaklaşık 6 km uzaklıktaki Somutlar Tepesi'ne kurulmuş, üst sınırları çam ormanları, zeytin ağaçları ve bağlarla kaplı olan bir belde-mizdir (4,7). Yörede, Umurbey beldesine yakın olan Çardak, Çavuşköy, Kangırlı, Sındal, Yeniceköy, Subaşı, Beybaş ve Gökköy'de bağcılık faaliyeti geçerliliğini korumaktadır (Şekil 1).

Çanakkale ilindeki önemli bağcılık merkezlerinin iklim özellikleri ve bağcılık açısından potansiyelleri

Kültür asması (*Vitis vinifera* L.), iklim istekleri bakımından oldukça toleranslı bir bitki olmakla birlikte, özellikle çiçeklenme devresinde görülen yağışlar, şiddetli rüzgarlar ve ilkbaharda görülen geç donlardan olumsuz yönde etkilenmektedir. Çizelge 1'de, Çanakkale merkez ilçe ve bağcılığın yoğun olarak yapıldığı

önemli merkezlerin iklim verileri sunulmuştur (3).

Çizelge 1 incelenecek olursa, hiçbir merkezde en düşük sıcaklık değerinin bağcılık için kritik sınır sayılan -12°C 'nin altında olmadığı (13), dolayısıyla il genelinde kış donları açısından önemli bir sorun bulunmadığı söylenebilir. Bayramiç ilçesinin, $-13,5^{\circ}\text{C}$ olan en düşük, $+39,8^{\circ}\text{C}$ olan en yüksek sıcaklıkları ile diğer merkezlere göre karasal iklimin özelliklerine yakın özellikler gösterdiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Çanakkale ili genelinde, bazı seneler Nisan ayı başlarına kadar görülebilen don olayları, ildeki bütün bağcılık merkezlerinde ilkbahar geç donlarının hakimiyetini ortaya koymaktadır. İl genelinde, ilkbahar geç donlarına bir sigorta olarak, Kasım ayı içerisinde 5-7 göz üzerinden uç alma ve ara açma şeklinde aralama budama yapılmakta, ilkbahar geç donlarının etkisinin azaldığı bir dönemde ise esas kış

Çizelge 1. Çanakkale merkez ilçe ve diğer önemli merkezlere ait iklim verileri².

Table 1. Climatic conditions predominating in the central and nearby townships of the province of Çanakkale².

İklimsel veriler Climatic parameters	Merkez ilçe	İntepe	Bayramiç	Umurbey	Bozcaada
Ort. Sıcaklık (°C) Mean temp.	14,8	14,3	14,5	13,4	14,2
Max. Sıcaklık (°C) Max. Temp.	38,8	38,3	39,8	35,7	35,4
En düşük sıcaklık (°C) Lowest temp.	-11,5	-10,9	-13,5	-3,5	-8,2
Ort. Rüzgar hızı (m/sn) Mean wind speed (m/sec.)	4,6	3,9	1,9	3,2	4,9
Ort. Nisbi nem (%) Mean R.H. (%)	72,2	68,1	69,0	73,2	73,0
Ort. Kapalı gün sayısı Mean Cloudy Days	63,4	73,0	72,5	61	-
Ort. Yağış miktarı (mm) Mean Precipitation	615,5	536,0	655,2	612	508,0

²Çanakkale merkez ilçede 1929-1996, İntepe'de 1981-1990, Bayramiç'te 1954-1970, Umurbey'de 1988-1994, Bozcaada'da 1961-1996 yılları arasında rasat alınmıştır.

²Climatic data taken in the townships and localities mentioned in the years specified.

budaması gerçekleştirilmektedir. Durum böyle olduğu halde ilkbahar geç donları, bazı yıllarda özellikle alçak ve orta goble terbiye sistemi ile kurulmuş bağlarda zarar yapabilmektedir.

Bozcaada ortalama 4,9 m/sn'lik rüzgar hızıyla ilk sırayı almakta, bu ilçeyi ortalama 4,6 m/sn'lik rüzgar hızıyla Çanakkale merkez ilçe izlemektedir. İyi bir tozlanma ve döllenmenin olabilmesi için 3-4 m/sn'lik hafif esen rüzgarlar tavsiye edildiği halde (13), Çanakkale ili genelinde yılın 27 günü fırtınalı havanın hakim olduğu bildirilmektedir (3). Özellikle fonksiyonel dışı çiçek yapısına sahip olan Bozcaada Çavuşu üzüm çeşidi, tane tutum devresinde görülen kuvvetli rüzgarlara oldukça hassastır. Bozcaada'da bağ alanları, adanın kuzey, kuzeybatı istikametinde bulunan, Ova, Karaağaç, Çayır, Ortakale, Deliliman, Aterindamı, Hacı Musa, Kapusuz Bayırı, Sulubahçe ve Boyalık mevkiğinde toplanmış bulunmaktadır. Bu mevkilerin büyük çoğunluğu şiddetli kuzey rüzgarlarına açık olduğu için, yüksek telli terbiye sistemleriyle kurulmuş olan bağlarda, bazı seneler Bozcaada Çavuşu üzüm çeşidinin tane tutumu olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bununla birlikte, Bozcaada genelinde alçak ve orta goble terbiye sistemleri bütün üreticiler tarafından benimsenmiştir.

Bozcaada'da yetiştirilen Bozcaada Çavuşu üzüm çeşidinin aromasının daha fazla ve kabuğunun daha ince olmasının sebebi olarak son derece uygun olan toprak karakterinin yanında, adadaki oransal nemin de oldukça yüksek olması gösterilmektedir. Ortalama yağış miktarı yönünden, bütün yöreler ilk 3-4 yıl hariç sulama yapılmadan kurak şartlarda bağcılık yapılabilmesine olanak sağlayan sınır değerlerin üzerindedir.

Oransal nemin oldukça yüksek düzeyde seyretmesi, özellikle Külleme (*Uncinula necator*), Mildiyö (*Plasmopora viticola*) ve hasada yakın zamanda ortaya çıkan Botritis (*Botrytis cinerea Pers.*) gibi mantari hastalıkların il genelinde yaygın olarak görülmesine yol açmaktadır. Nem ve sıcaklığa bağlı olarak, Mildiyö her 4-5 yılda bir yoğun olarak görülmekle birlikte, Külleme her yıl değişik oranlarda zarar meydana getirebilmektedir.

Çanakkale ilindeki önemli bağcılık merkezleri'nde yürütülen anket çalışmaları ile istatistiki verilerin yorumlanması

Çanakkale ili genelinde, bağcılık tarım kolu halen 6489 hektar alanda yoğun bir şekilde devam ettirilmektedir. Çizelge 2'den, Çanakkale

ilinin 1997-1999 tarihleri arasındaki bağ alanları, yaş üzüm üretimi ve verim değerleri incelenecek olursa; özellikle Bayramiç ilçesi, Bozcaada ilçesi, merkez ilçeye bağlı İntepe Beldesi, Lapseki ilçesine bağlı Umurbey Beldesi'nin bağcılık faaliyeti yönünden en önemli merkezler konumunda oldukları görülecektir (10).

Çizelge 2 incelendiğinde, 1997-1999 yılları arasında, İl genelinde bağ alanlarında önemli bir değişiklik olmadığı, Bozcaada, Eceabat ve Bayramiç ilçelerinin bağ alanlarında bir miktar artış görülmesine karşın, Gelibolu ve Lapseki ilçelerinin bağ alanlarında bir miktar azalma olduğu gözlemlenmektedir. 1997 senesinde İl genelinde görülen verim artışı, bağlarda çiçeklenme devresinde görülen optimum iklim şartlarından ve tane tutumunun artmasından kaynaklanmaktadır. 1997 yılında, özellikle Karasakız üzüm çeşidinde verim yönünden önemli artışlar kaydedildiği bildirilmektedir. 1998 yılındaki elverişsiz hava şartlarının, Bozcaada'da, Bozcaada Çavuşu üzüm çeşidindeki tane tutumunu azaltması sonucu verimde önemli azalmalar kaydedilmiştir.

Bozcaada Tarım İlçe Müdürlüğü verilerine göre Bozcaada'da, tercih edilen çeşitlerin yetiştirilme oranlarının, Bozcaada Çavuşu %54,5, Karasakız %42, Vasilaki (Altıntaş) %3 ve Cardinal %1 olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte şaraplık üzüm çeşitlerinden Karalahana ve sofralık üzüm çeşitlerinden Ata Sarısı ve İtalia sınırlı alanlarda yetiştirilmektedir (9).

Karasakız üzüm çeşidi, il genelinde Çanakkale Şarap ve Kanyak Fabrikası bünyesindeki merkez ilçede 4500 ton/yıl, Bayramiç'te 1650 ton/yıl, Bozcaada'da 900 ton/yıl kapasiteli şıralama tesislerinde işlenerek, şarap, suma ve kanyak üretiminde kullanılmaktadır. Bozcaada'da, Bozcaada Çavuşu üzüm çeşidine Vasilaki (Altıntaş) üzüm çeşidiyle birlikte 1/4 oranında babalık çeşit olarak kullanılan Karasakız üzüm çeşidi, Karalahana ve Vasilaki (Altıntaş) gibi şaraplık üzüm çeşitleriyle birlikte, ada'da faaliyet gösteren Talay, Ataol ve Yunatçı gibi özel şarap fabrikalarında şaraba işlenerek değerlendirilmektedir. Çizelge 4'te, Çanakkale Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikasına ait 5 yıllık üretim verileri sunulmuştur (11).

Çizelge 2. Çanakkale ili ve ilçelerinde bağ alanları, yaş üzüm üretimi ve verim değerleri.
Table 2. Vineyard, grape and yield in central Çanakkale province and in nearby townships.

İlçeler Townships	1997			1998			1999		
	Alan (ha) Area	Üretim (ton) Production	Verim (kg/ha) Yield	Alan (ha) Area	Üretim (ton) Production	Verim (kg/ha) Yield	Alan (ha) Area	Üretim (ton) Production	Verim (kg/ha) Yield
Merkez	715	6.850	9.580	715	4.550	6.363	715	4.590	6.419
Ayvacık	110	525	4.772	90	560	6.222	110	560	5.090
Bayramiç	2.020	12.065	5.972	2.120	13.765	6.492	2.120	13.785	6.502
Biga	250	1.722	6.888	254	1.875	7.381	254	1.875	7.381
Bozcaada	1.085	12.780	11.778	1.095	8.520	7.780	1.117	10.650	9.534
Çan	56	332	5.928	56	234	4.178	56	494	8.821
Eceabat	50	400	8.000	100	1.000	10.000	135	1.500	11.111
Ezine	360	2.662	7.394	355	2.590	7.295	305	2.220	7.278
Gelibolu	340	2.700	7.941	340	2.560	7.529	320	2.560	8.000
Gökçeada	55	400	7.272	45	300	6.666	45	300	6.666
Lapseki	1.300	21.505	16.542	1.315	10.400	7.908	1.140	9.000	7.894
Yenice	172	1.680	9.767	172	1.680	9.767	172	1848	10.744
Toplam Total	6.513	63.261	8.486	6.677	48.054	7.298	6.489	49.342	7.953

Çizelge 3. Çanakkale ilinde önemli bağ merkezlerinde yetiştirilen üzüm çeşitleri ve oranlarına ait anket verileri².

Table 3. Grape varieties grown and grower proportions in important vineyard centers of the province of Çanakkale².

Üzüm çeşitleri Grape varieties	Bayramiç		İntepe		Umurbey	
	Yetiştirici sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Yetiştirici sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Yetiştirici sayısı No of growers	Oran (%) Ratio
Karasakız	38	86	32	100	7	28
Hafızali	28	63	1	3	-	-
Amasya	1	2	7	22	23	92
Çavuş	13	29	2	6	-	-
Cardinal	8	18	2	6	1	4
Erenköy Beyazı	4	9	-	-	6	24
Manda Gözü	-	-	1	3	6	24
Beyaz Kozak	1	2	1	3	5	20
Yalova İncisi	-	-	-	-	6	24
Elhamra	-	-	-	-	3	12
Diğer Çeşitler Others	6	13	9	28	5	20

²Bozcaada'da yetiştirilen üzüm çeşitlerine ait bilgiler Tarım İlçe Müdürlüğü'nden temin edilmiştir. Bu nedenle çizelgeye anket verileri dahil edilmemiştir.

³Bozcaada township not included.

Çizelge 4. Tekel Çanakkale Şarap ve Konyak Fabrikası üretim verileri.

Table 4. Yield data of the Çanakkale Tekel wine and cognac plant.

Yıllar Year	Satın alınan üzüm (kg) Grape purchased	Şarap miktarı (lt) Wine produced	Suma miktarı (lt) First farm. product (85% alcohol)	Şişeli konyak miktarı (lt) Amount of bottled cognac
1993	10.832.313	7.812.887	381.151	226.976
1994	9.454.384	6.776.274	468.571	180.852
1995	10.117.125	7.250.293	521.571	192.878
1996	11.479.962	8.228.347	601.003	475.377
1997	15.700.650	11.800.768	861.934	943.831
1998	13.362.854	9.980.401	162.600	846.799
1999	13.502.815	9.673.148	341.334	742.584

İntepe yöresinde 1930'lu yılların başından itibaren Floksera zararlısının tahribatı görülmüş, Çanakkale'ye gelen Marcel Bourene isimli bir Fransız uzman ve ekibi, Flokseradan tahrip olan yörelerde Cinsaut üzüm çeşidinin konyaklık çeşit olarak yayılmasını teşvik etmişlerdir. Ancak, sonraki yıllarda bu üzüm çeşidinin kaliteli konyak yapımına uygun bir çeşit olmadığı anlaşıncı, yöre bağları ikinci bir tahribat daha yaşamıştır. Daha sonraki yıllarda Karasakız üzüm

çeşidinin yetiştiriciliği devlet tarafından desteklenmiştir.

Bayramiç ilçesinde, Karasakız, Karalahana, Sıdalan ve Vasilaki (Altıntaş) gibi şıralık ve şaraplık üzüm çeşitlerinin yanında, Hafızali, Çavuş ve Cardinal gibi sofralık üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliği de yapılmaktadır. İntepe yöresinde, Karasakız üzüm çeşidi bağların tamamını kaplamaktadır. Bozcaada'da bağların büyük kısmını Bozcaada Çavuşu üzüm çeşidi oluş-

turmaktadır. Umurbey yöresinde ise, az miktarda Karasakız üzüm çeşidinin yetiştiriciliğinin yanında, büyük oranda sofralık üzüm yetiştiriciliği yaygınlaşmıştır. Önemli sofralık çeşitleri olarak Amasya, Manda Gözü, Erenköy Beyazı, Cardinal, Yalova İncisi, Elhamra, Ata Sarısı ve Müşküle gibi çeşitleri saymak mümkündür. Yeni ıslah edilmiş olan Yalova İncisi, Ata Sarısı ve Uslu gibi melez sofralık üzüm çeşitlerinin de yörede hızla yaygınlaşması dikkat çekici bulunmuştur.

İl genelinde hasat edilen şıralık ve şaraplık üzüm çeşitleri, genellikle Çanakkale Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikasına, özel şaraphanelere veya Bayramiç Külcüler'deki 600 ton/yıl kapasiteli üzüm işleme tesislerine verilmek suretiyle değerlendirilmektedir. Bozcaada Çavuşu üzüm çeşidi, Bozcaada Kalkınma Kooperatifi aracılığı ile İstanbul'daki yaş sebze ve meyve haline plastik kasalar içerisinde sevk edilmektedir. Az bir kısmı ise çevre il ve ilçelerde tüketilmektedir. Umurbey yöresindeki sofralık üzümler, genellikle özel sektöre verilmekte, az bir bölümü ise üreticiler tarafından yerel pazarlara çıkarılmaktadır. Bayramiç yöresinde üretilen sofralık üzümlerin büyük bölümü yerel pazarlarda tüketilmekte, bir kısmı da özel sektöre verilmektedir. Bayramiç yöresinde pekmez yaparak değerlendirme şekli de oldukça yaygındır. Çizelge 5'te, İl genelindeki yaş üzümü değerlendirme şekilleri ve oranları sunulmuştur.

İl genelinde, kişilere ait toplam bağ alanları ile ortalama parsel alanları oldukça küçüktür.

Çanakkale'deki önemli bağ merkezlerinde kişilere ait toplam bağ alanları Çizelge 6'da gösterilmiştir. Bir çiftçinin aynı yörede çoğu zaman birkaç parça dağınık bağ arazisinin olduğu, bu durumun, kültürel işlemleri aksattığı gibi zaman ve enerji yönünden kayıplara neden olduğu tespit edilmiştir. Umurbey, Bayramiç ve İntepe'de, kişilere ait toplam bağ alanlarının genellikle 10-25 da arasında olduğu belirlenmiştir. Bozcaada'da ise; 500 da'dan daha fazla toplam bağ alanına sahip büyük yetiştiricilere rastlanmaktadır.

Çanakkale ilinde, önemli bağcılık merkezlerindeki bağlara, terbiye şekillerine ve taban veya yamaç arazide oluşlarına göre değişen, farklı sıra arası ve üzeri mesafeler uygulanmaktadır. Bayramiç yöresinde sıra arası ve üzeri mesafeler oldukça dardır. Genellikle 1,5 x 1,5 m. mesafe ve aralıkların uygulandığı yörede, toprak işleme genellikle hayvan gücünden yararlanılarak yapılmaktadır. Traktörle yapılan toprak işleme ancak % 10 düzeyinde kalmaktadır. Bozcaada'da, kare dikim ve 1,40 x 1,40 m. mesafe ve aralık uygulanmasına karşın, toprak işleme mazotla çalışan ufak toprak işleme frezeleri ile gerçekleştirilmektedir. Son yıllarda, aralardaki sıraları iptal ederek, 1,40 x 2,80 m. mesafe ve aralık uygulayan çiftçilere de rastlanmaktadır. Umurbey yöresinde ise, bağlara 1,80 x 1,80 m. veya 2,00 x 2,00 m. mesafe ve aralık verilmekte ve % 50'ye varan oranlarda traktör gücünden yararlanılarak toprak işleme yapılabilmektedir. İntepe yöresinde, 1,50 x 1,50 m. mesafe ve aralık verilmiş olan bağlarda, aradaki sıralar iptal

Çizelge 5. Çanakkale ilindeki önemli bağ merkezlerinin yaş üzümü farklı değerlendirme şekilleri ve değerlendirme oranlarına ait anket verileri ^{z,y}.

Table 5. Proportion of growers in important Çanakkale vineyard centers who sell their produce to different sources ^{z,y}.

Değerlendirme şekilleri Marketing channels	Bayramiç		İntepe		Umurbey	
	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio
Tekel şarap ve kan.fab. Tekel wine and cognac plant	41	93	32	100	3	10
Özel sektör Private sector	15	34	-	-	18	62
Yerel Pazar Local market	11	25	3	9	6	21
Evde değerlendirme Home usage	10	23	7	20	2	7

^zBozcaada'da büyük bağ alanlarına sahip yetiştiriciler bulunmaktadır. Bu nedenle üzüm değerlendirme şekilleri çizelgeye dahil edilmemiştir.

^yBir işletmede üretilen yaş üzümler birden fazla şekilde değerlendirilmiştir.

^zBozcaada township not included.

^yMore than one process is applied at the processing plant.

Çizelge 6. Çanakkale ilindeki önemli bağ merkezlerinde kişilere ait toplam bağ alanları ve oranlarına ait anket verileri.

Table 6. Proportion of vineyard areas by the grove managements in important grape centers of the province of Çanakkale.

Kişilere ait toplam bağ alanları (da) Total vineyard areas of the management	Bayramiç		İntepe		Umurbey		Bozcaada		Ortama	Mean
	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio
0-5	5	11	4	13	5	20	1	7	15	13
5-10	13	30	8	25	9	36	1	7	31	27
10-25	21	48	13	41	11	44	1	7	46	40
25-50	4	9	6	19	-	-	1	7	11	9
50 <	1	2	1	3	-	-	11	73	13	11

edilmek suretiyle, bağlara 1,50 x 3,00 m. mesafe ve aralık kazandırılmaya başlanmıştır. Böylece, bağların yaklaşık %65' inde traktör gücünden yararlanılarak toprak işleme yapmak mümkün olmaktadır.

Çanakkale ili sınırları içerisinde 1930'lu yılların başında giren Floksera'nın zararından, Amerikan asma anaçları kullanılarak yapılan yeni bağcılığa geçiş ile korunmak mümkün olmuştur. Umurbey ve Bayramiç yörelerinde 99 R ve 5 BB asma anaçlarının kullanımı yaygınlaşmıştır. Ancak, Bayramiç ilçesi sınırları içerisinde, Rumlardan kalan ve 100 yaşını aşmış olan bazı bağlarda eski bağcılık halen devam ettirilmektedir. İntepe yöresi tamamen yeni bağcılığa geçmiş olup, bağların yaklaşık % 90'ında 99 R asma anacı kullanılmaktadır. Az oranda

Rupestris du Lot ve 5 BB asma anaçları kullanımı vardır. Bozcaada'da, 5 BB, kullanılan tek anaç durumundadır. Bozcaa'da dikilen anaçlara genellikle iki yıl sonra yarma aşıyla kültür çeşitleri aşılanmaktadır.

Çanakkale ili genelinde, aralama budama yaygın olarak Kasım ayı içerisinde yapılmaktadır. Bu budamada, uzun sürgün uçları, karışık dallar ve yaşlı dallar çıkarılmaktadır. Kış budaması ise genellikle ilkbahar aylarına rastlanmaktadır. Çizelge 7'de, Çanakkale ili genelinde önemli bağ merkezlerinde uygulanan kış budaması ayları ve oranları gösterilmiştir. Buna göre, il genelinde Şubat ve Mart aylarında ilkbahar geç donlarının bitmesini müteakip kış budamasının yapıldığı görülmektedir.

Çizelge 7. Çanakkale ilinde önemli bağ merkezlerindeki kış budama tarihleri ve oranlarına ait anket verileri.

Table 7. Preportion of the winter pruning dates in important Çanakkale vineyard centers.

Kış budaması tarihler The dates of winter pruning	Bayramiç		İntepe		Umurbey		Bozcaada		Ortama	Mean
	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio	Kişi sayısı No of growers	Oran (%) Ratio
Aralık	2	5	1	3	-	-	-	-	3	2
Ocak	5	11	5	14	-	-	5	33	15	13
Şubat	11	25	15	43	3	12	8	53	37	31
Mart	20	45	14	40	20	80	2	14	56	47
Nisan	6	14	-	-	2	8	-	-	8	7

Çanakkale ilinin Bayramiç ve İntepe yöreleri aynı zamanda önemli zeytin üretim merkezleri olduğundan, bu yörelerde zeytin-bağ kombinasyonlarına da rastlanmaktadır (%6-8). Telli terbiye sistemleri, sadece Umurbey yöresi'nde yaygınlaşma eğilimindedir. İntepe yöresi'nde ise bu oran %3-4'ü geçmemektedir. Diğer merkezlerdeki bağların hemen hemen tamamı alçak ve orta yüksek goble terbiye sistemiyle tesis edilmişlerdir.

İl bağlarının tamamına yakınında hiç sulama yapılmamaktadır. Su kaynağına yakın mevkiilerde bulunan bağlarda ise, genellikle ben düşme tarihinden hemen sonra bir defa yapılan sulama yeterli görülmektedir. Başta Bayramiç olmak üzere, Bozcaada'da da küçükbaş hayvan varlığının fazla olmasından dolayı, ahır gübresi kullanımı her iki yörede de oldukça yüksektir. Diğer merkezlerde, genellikle nitrat ağırlıklı kompoze gübre kullanımı yaygınlaşmıştır. Bağlarda yazın Külleme, Mildiyö ve Botritis gibi mantari hastalıklar ile Salkım Güvesi ve Yaprak Pireleri (Empoaska) gibi zararlılar bazı yıllarda önemli zararlar meydana getirebilmektedir. Bozcaada ve Umurbey yörelerinde daha bilinçli gübre kullanımı ve mücadele gözlenirken, özellikle hastalıklar, zararlılar ve gübre kullanımı konusunda karşılaşılan sorunların çözümü için, Çanakkale ili genelindeki çiftçilerin bilinçlendirilmelerinin büyük önem taşıdığı sonucuna varılmıştır.

Çanakkale için yıllardır hizmet veren Çanakkale Meyvecilik Üretim İstasyonu Müdürlüğü, çiftçisinin olduğu kadar yaklaşık 40 çevre ilin asma fidanı ihtiyacını da karşılayan önemli bir kurumdur. Bu sayede son yıllarda aşılı-köklü asma fidanı kullanılarak bağ kurulması yaygınlaşmıştır. Yakın tarihte Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi bünyesinde kurulan Ziraat Fakültesi ile Bayramiç Meslek Yüksek Okulu Bağcılık Programı da, yöre çiftçisine daha iyi hizmet verebilmek amacıyla çalışmalarını sürdürmektedir.

Çanakkale ili bağcılığının mevcut sorunları ve çözüm önerileri

İntepe yöresi, gerek iklimik durumu ve top- rak karakteri gerekse ekonomik karlılık açısından dünyanın belki de en uygun bağcılık yörelerinden birisidir. Ancak, bu avantajını yeterin-

ce kullanamamaktadır. İntepe yöresi'ndeki yetiştiriciliğin asıl amacı, Karasakız üzüm çeşidinin üretilerek Çanakkale Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikası'na teslim edilmesidir. Üreticiler tek bir üzüm çeşidine bağlı olarak yetiştiricilik yapmaktadır. Ancak bu durumda, Çanakkale Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikası önünde bazı yıllar uzun kuyruklar oluşmakta ve üreticiler istedikleri taban fiyatı alamamaktadırlar. Bu üzüm çeşidinde rekolte yıldan yıla artış göstermektedir. Son aylarda Tekel'in özelleştirilmesi de gündemde olduğundan, önümüzdeki yıllarda üreticilerin ürünlerini değerlendirmede bazı sıkıntılar yaşanması söz konusu olabilir. Bu nedenlerden dolayı, yöre çiftçisinin özellikle telli terbiye sistemlerini de uygulamaya sokmalarını temin etmek suretiyle sofralık üzüm ve kaliteli şaraplık üzüm çeşitlerinin yetiştiriciliğine teşvik edilmeleri gerekmektedir. Böylece, İzmir-Çanakkale şehirler arası karayolu üzerinde bulunan ve İstanbul, İzmir, Bursa ve Çanakkale gibi pazarlara oldukça yakın olan İntepe yöresinin gerçek potansiyeli ortaya çıkarılabilecektir. Bunun yanında, İntepe Beldesi'ne son yıllarda 6-7 kata kadar imar izni verilmesi, bu beldeye yakın yerlerde bulunan bağ alanlarının kooperatifleşme neticesinde kısa zamanda tahrip olmasına neden olacaktır. Bu durum, İntepe yöresindeki bağ alanları için potansiyel bir tehlike olarak görülmektedir.

Bozcaada Çavuşu üzüm çeşidinde mutasyonlar neticesinde farklı klonlar tespit edilmiş ve klon seleksiyonu çalışmaları yakın zamanda sonuçlandırılmıştır (15). Bozcaada Çavuşu üzüm çeşidinde, 13, 36 ve 41 no'lu üstün nitelikli klonlarla yeni damızlık bağlar teşkil edilerek aşu materyalleri buralardan temin edilmelidir. Yine Bozcaada Çavuşu üzüm çeşidinde yapılmış olan bir başka çalışmada, çift kollu sabit kordon ve çift kollu guyot terbiye sistemlerinin verim ve kalite yönünden daha uygun oldukları sonucuna varılmıştır (16). Bu bağlamda, Bozcaada'nın direkt olarak kuzey, kuzeybatı rüzgarı almayan mevkiilerinde de, halen yapılmakta olan araştırmalara ek olarak anaç ve çeşit denemeleri ile terbiye sistemleri konusunda yeni denemelerin yapılıp hayata geçirilmesi uygun olacaktır. Bozcaada'da bağcılık mesleğini devam ettirecek olan ikinci ve üçüncü kuşağa da yeterli imkan sağlanmalıdır. Talay, Ataol ve Yunatçı Şarap Fabrikalarının modernizasyonu için devlet

eliyle gelen parasal desteğin devamı da sağlanarak, bu fabrikaların kaliteli şarap üretimlerine olanak sağlayacak şekilde kapasite artırımına gitmelerine yardımcı olunmalıdır.

Bozcaada'da diğer önemli bir sorun, Bozcaada'nın son yıllarda önemli bir turizm potansiyeline kavuşması neticesinde ortaya çıkmıştır. Sit alanı sayılan ada genelindeki bağ evlerinin, zengin kimseler tarafından içerisindeki bağ sahalarıyla birlikte alınması ve bağcılığı ekonomik bir geçim kaynağı olarak kullanmayan bu kişilerin bağlara gereken önemi gösterememesi neticesinde, mevcut bağ alanlarında dekara verimin düştüğü görülmektedir. Bu çerçevede gereken yasal düzenlemelerin bir an önce yapılması, adada bağcılığın geleceği açısından büyük bir önem arz etmektedir.

Umurbey yöresi, sofralık üzüm çeşitleri yetiştiriciliğinin yapıldığı önemli bir merkez konumundadır. Yöre çiftçisi oldukça bilinçli ve yenilikleri çabuk takip eden bir yapıya sahiptir. Umurbey yöresinde mevcut sorunların başında pazarlama sıkıntısı gelmektedir. Yörede mevcut olan telli terbiye sistemlerinin daha da artırılmasının yanında, özellikle erkenci ve geççi sofralık üzüm çeşitlerinin turfanda olarak yetiştirilmesi yaygınlaşmaktadır. Yeni melez üzüm çeşitlerinin yörede daha da yaygınlaştırılmalarına paralel olarak erkencilik sağlayan kültürel uygulamaların üreticiye tanıtılması büyük önem taşımaktadır. Geççi üzüm çeşitlerinden, Beyaz

Kozak, Amasya, Erenköy Beyazı, Manda Gözü, Karadikenli ve Elhamra gibi standart üzüm çeşitlerinin, yapılacak olan soğuk hava depolarında depolanmalarının teşvik edilmesi ile birlikte, kaliteli ambalajlara kavuşturulmaları, istenildiği zaman yüksek fiyatla pazara sevk edilmelerini sağlayacak, böylece yöre bağcılığını karlı bir duruma getirecektir.

Bayramiç yöresi konum olarak ana yollara ve Çanakkale şehir merkezine biraz uzak kalmaktadır. Dolayısıyla bu yöre bağcılık açısından çevreye oldukça kapalı kalmıştır. Sınırlı imkanlarla bağcılık uğraşı devam ettirilmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte Bayramiç yöresinde, Çanakkale Meyvecilik Üretim Müdürlüğü'nün bir işletmesinin bulunmasının sonucu olarak 1998 yılı Tarım İl Müdürlüğü verilerine göre 400 da'lık yeni bağ tesisi olmuştur. Bu yöre, mevcut bağ alanı ile Çanakkale'nin önemli bağ merkezleri arasında ilk sırayı almaktadır. Yörede sık görülen ilkbahar donları bağlarda bazı seneler zararlanmalar meydana getirmektedir. Sıra arası ve sıra üzeri mesafelerinin yeni kurulmakta olan bağlarda da halen çok dar tutulması, mekanizasyon açısından önemli bir problemdir. Yöre çiftçilerinin süratle bilinçlendirilmelerinin yanında, mevcut uygun arazilerde telli terbiye sistemlerinin yaygınlaştırılmalarının sağlanması bu sorunların çözümüne kısmen yardımcı olacaktır.

SUMMARY

PRESENT STATUS OF VITICULTURE IN ÇANAKKALE PROVINCE, ITS PROBLEMS AND POSSIBLE SOLUTIONS

This study was set to investigate the viticultural activities in Çanakkale during 1997-1999 in İntepe, Umurbey, Bayramiç and Bozcaada townships where viticulture has already been popular. According to survey data and interviews it has been realized that viticulture is still an important subsector in agricultural structure. Especially a cognac cultivar 'Karasakız' (Kuntra) is widely grown in this area.

In this study, we aimed not only to investigate the problems of viticulture in Çanakkale, but also to contribute solutions.

LİTERATÜR KAYNAKLARI

1. Anameriç, 1964. Çanakkale ve Üzümleri. *Tarım Bakanlığı Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü Yayınları c-101, İstanbul, 240 s.*
2. Anonymous, 1996. Bozcaada (Tenedos) Türkiye Broşürü. *Seyhan Grafik Sanatlar Müdürlüğü Matbaası.1996.*
3. _____, 1997. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Türkiye İklim Kataloğu. *DMİ Yayını. Ankara.*
4. _____, 1998a. Çanakkale Tanıtım Projesi, Çanakkale Valiliği. *Gaye İç ve Dış Tic. A.Ş., Çanakkale. 120 s.*
5. _____, 1998b. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü 1998 Yılı Brifing Raporları. *Çanakkale.*
6. _____, 1998c. İntepe Belediyesi Tanıtım Broşürü.
7. _____, 1998d. Umurbey Belediyesi Faaliyet Raporları.
8. _____, 1998e. Bayramiç Tarım İlçe Müdürlüğü Ham Verileri.
9. _____, 1998f. Bozcaada Tarım İlçe Müdürlüğü Ham Verileri.
10. _____, 1999a. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü Ham Raporu. *Çanakkale.*
11. Anonymous, 1999b. Çanakkale Tekel Şarap ve Kanyak Fabrikası Brifing Dosyası. *Çanakkale.*
12. _____, 1999c. Çanakkale Arkeoloji Müzesi Yayını.
13. Çelik, S., 1998. Bağcılık (Ampeloloji). *Trakya Üniversitesi. Tekirdağ Ziraat Fakültesi. Bahçe Bitkileri Bölümü. Tekirdağ. s. 223-227.*
14. Demirer, T., N.M.Müftüoğlu, A.Aydın, C. Türkmen ve F.Ateş, 1998. Çanakkale İli Üzüm Bağlarının Beslenme Problemlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma. *V. Ulusal Nükleer Tarım ve Hayvancılık Kongresi 20-22 Ekim, Selçuk Üniv., Konya. s: 359-363.*
15. Üslü, İ. ve H.Samancı, 1998a. Beyaz Çavuş ve Hambourg Misketi Üzüm Çeşitlerinde Klon Seleksiyonu. *4. Bağcılık Sempozyumu, Yalova. s: 76-825..*
16. _____ ve _____, 1998b. Beyaz Çavuş ve Hambourg Misketi Üzüm Çeşitlerinde Uygun Telli Terbiye Şekillerinin Saptanması. *4. Bağcılık Sempozyumu, Yalova. s: 395-401.*